

SÜRDÜRÜLEBİLİR BEŞERİ KALKINMA ÇABASI OLARAK DOĞU ANADOLU KALKINMA PROGRAMI (DAKAP)

Prof. Dr. Erol ÇAKMAK*

UNDP DAKAP Program Yöneticisi,

Atatürk Üniversitesi İktisat Bölümü Öğretim Üyesi

Özet

DAKAP, Doğu Anadolu Bölgesi'nde katılımcı kırsal ve kentsel kalkınma modelleri geliştirmeyi amaçlayan bir Sürdürülebilir İnsani Gelişme Programı'dır.

Doğu Anadolu Bölgesi Türkiye'nin en az gelişmiş bölgesidir. Beş Yıllık Kalkınma Planlarında formüle edilen politikalar ve önlemlere, son yirmi yılda Bölge'nin farklı yörelerinde uygulanan kalkınma projelerine rağmen, Bölge'nin diğer bölgelerle arasındaki gittikçe artan gelişmişlik farkı konusunda önemli bir iyileşme sağlanamamıştır. Türkiye'deki bölgesel eşitsizlikler, halen Doğu Anadolu Bölgesi aleyhine derinleşmektedir. Eşitsizlikler sadece gelir ve istihdam istatistiklerine değil, aynı zamanda eğitim, sosyal hizmetler ve fiziki altyapıya da yansımaktadır.

Doğu Anadolu Kalkınma Programı (DAKAP), istihdam ve gelir yaratmaya yönelik eğitim ve beceri geliştirme, kapasite oluşturma ve başta kadınlar ve genç kızlar olmak üzere kırsal nüfusun temel sosyal hizmetlere ulaşmasını sağlamayı amaçlayan teknik işbirliği faaliyetlerini teşvik etmek ve desteklemek suretiyle genel sosyal ve ekonomik kalkınmanın gerçekleştirildiği sürdürülebilir ve katılımcı kalkınma modelleri geliştirmeyi amaçlamaktadır.

GİRİŞ

Doğu Anadolu Kalkınma Programı (DAKAP), Doğu Anadolu Bölgesi'nde katılımcı kırsal ve kentsel kalkınma modelleri geliştirmeyi amaçlayan bir Sürdürülebilir İnsani Gelişme Programı olarak 2001-2006 yılları arasında uygulanmıştır. Bilindiği gibi Doğu Anadolu Bölgesi, sosyo-ekonomik bakımdan Türkiye'nin en az gelişmiş bölgesidir. Uluslar arası istatistiklere göre, Türkiye orta gelir düzeyine sahip ülkeler arasında bulunmakla birlikte, coğrafi bölgesel arasında sosyoekonomik kalkınma göstergeleri bakımından büyük farklılıklar vardır. Avrupa Birliği (AB) ve Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından belirlenen 12 NUTS-1 böl-

* Bu yazıda belirtilen görüşler, yazarın kişisel görüşleridir.

gesi arasında Kuzeydoğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri ile Doğu Karadeniz Bölgesi en düşük sosyo ekonomik göstergelere sahip bölgeler olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bölgeler, özellikle kişi başına düşük gelir düzeyi, tarı sektöründe hala yüksek bir nüfus oranı, endüstriyel bir temelin oluşmaması ve yüksek bir dışa göç oranı ile dikkat çekmektedirler. Sağlık, eğitim, ulaşım gibi temel sosyal hizmetler ve fiziki altyapı bakımından da bu bölgeler, ülkenin görece gelişmiş diğer bölgelerinden oldukça geri durumda bulunmaktadır. Özel sektörün gelişmemiş olması, uzun yıllar süren yoğun göçlerden dolayı, girişimcilik kapasitesinin düşük düzeylerde kalması, bu bölgelerin, Türkiye'nin son 20 yılda sanayileşme ve dış ticaret alanında sağladığı gelişmelerden pay alamamasının başlıca nedeni olarak ortaya çıkmaktadır.

Beş Yıllık Kalkınma Planları'nda formüle edilen politikalar ve önlemlere, son yirmi yılda Bölge'nin farklı yörelerinde uygulanan kalkınma projelerine rağmen, Bölge'nin diğer bölgelerle arasındaki gittikçe artan gelişmişlik farkı konusunda önemli bir iyileşme sağlanamamıştır. Türkiye'deki bölgesel eşitsizlikler, halen Doğu Anadolu Bölgesi aleyhine derinleşmektedir.

1960'lı yılların ortalarından itibaren uygulamaya konulan ve kamunun istihdam sağlamaya yönelik sınıai yatırımları ile özel sektörün yoğun teşvik araçları ile desteklenmesini içeren politikalar, diğer geri kalmış bölgelerde olduğu gibi, Doğu Anadolu Bölgesi'nde de sürdürülebilir bir sanayi sektörünün oluşmasını sağlamamıştır. Karşılaştırmalı üstünlüklere dayalı rekabetçi üretim faaliyetlerinin seçilerek desteklenmesi yerine çoğu zaman istihdam yaratmaya yönelik populist tercihlerle kamu tarafından oluşturulan tesisler ve özel sektörün "rant kollama" davranışına uygun olarak oluşturulmuş işletmeler ya büyük zararlarla uzun süre çalıştırılmış ya da birçoğu üretime geçmeden tasfiye edilmiştir.

Tarım alanında uygulanan teşvikler, rekabetçi bir tarım sektörü yaratma işlevinin çok uzağında kalmıştır. Uygulanan çeşitli teşvik politikaları ve kalkınma projeleri, tarımda küçük ve çok küçük işletmelerin ağırlıklı olması, mülkiyet yapısından kaynaklanan sorunlar, olumsuz iklim koşulları, bitkisel ve hayvansal üretimdeki düşük verimlilik düzeyleri, tarımsal yayım ve eğitim hizmetleri ile hayvan sağlığı hizmetlerinin yetersizliği ve düşük kalitesi gibi sorunların yarattığı olumsuzlukların aşılmasında etkisiz kalmıştır.

Ek olarak, 1970'li yıllar boyunca ulusal ekonominin yaşadığı krizler nedeniyle, kamunun bölgeye yönelik kaynak transferlerinde önemli azalmalar görülmüş ve teşvik politikaları kaynak yetersizliğinden dolayı iyice etkisizleşmiştir.

Türkiye'de dışa açılma ve ekonominin liberalleştirilmesi çabalarının uygulamaya konulduğu 1980'li yılların başında, Doğu Anadolu Bölgesi, hemen hiçbir alanda rekabetçi olmayan sektörlere sahipti. Bu nedenle, bölge 1980'li yıllardan itibaren dışa açılma ve ekonomide liberalleşmenin piyasalarda yarattığı yoğun rekabet baskılarına hazırsız yakalanmıştır. Sonuç, Bölge'den ülkenin gelişmiş bölgeleri-

ne doğru işgücü ve sermaye göçünün hızlanması olmuştur. Bu durum birikimli bir gerileme sürecinin yaşanmasına neden olurken, bölge niteliksiz işgücü yanında girişimcisini de büyük ölçüde kaybetmiştir. Bu dönemde izlenen tarım ve hayvancılık politikaları da bu kötüye gidişi hızlandırmıştır.

1980’li yıllarda başta Erzurum olmak üzere, dış kaynaklı birkaç kalkınma projesi uygulanmıştır. Bunlardan önemli iki tanesi, Dünya Bankası tarafından finanse edilen Hayvancılığı Geliştirme Projeleri ile Erzurum Entegre Kırsal Kalkınma Projesi’dir. Bu projeler, büyük kaynaklar kullanmasına rağmen, fiziki yatırımı massedebilecek düzeyde beşeri ve sosyal yatırım içermemesinden dolayı sürdürülebilir sonuçlar yaratmamıştır. Özellikle bu tür projelerde sorunun tarafını oluşturan yerel halkın, projelerin tasarım, formülasyon, uygulama ve değerlendirme aşamalarından tamamen dışlanmış olması, “yerel sahiplenmenin” yaratılmamasına neden olurken, diğer yandan proje kaynaklarının uygun olmayan şekillerde kullanılmasını da beraberinde getirmiştir. Bu tür projelerin başarıya ulaşmasında yaşamsal öneme sahip olan “kapasite geliştirme” ilkesinin hemen hiç dikkate alınmaması, proje kaynaklarının, bir “rant kollama” yaklaşımı ile çoğu zaman gerçek anlamda çiftçilik faaliyetleriyle dahi uğraşmayan küçük kent ve kasaba siyasi elitlerine transfer edilmesi sonucunu doğurmuştur. Sonuçta, ne tarımsal üretim ne de hayvancılıkta yerelde beşeri ve sosyal kapasite geliştirilmiştir ne de projelerle başlatılan faaliyetler sürdürülebilmiştir.

Gerçekte bu olumsuz deneyimler, 1970li ve 80’li yıllar boyunca başta Dünya Bankası ve IFAD olmak üzere birçok uluslar arası finans kuruluşunun, özellikle 3. Dünya ülkelerinde kırsal kalkınma amaçlı olarak desteklenen projelerin büyük bir bölümünde paylaşılmıştır. Kalkınmada, özellikle de kırsal kalkınmada fiziki sermaye değişiminin önemini abartarak, insani ve sosyal sermayenin önemini yadsıyan ve kırsal kalkınmanın gerçekte bir “kapasite geliştirme” sorunu olduğu gerçeğini görmezden gelen bu yaklaşımların başarısızlığı kaçınılmazdır. Nitekim bu dünya deneyiminden dersler çıkaran Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, kalkınma alanında “katılımcılık”, yoksullukla mücadele”, “cinsiyet dengeli kalkınma”, “sürdürülebilirlik” ve “iyi yönetim” gibi kavramları tanımlayıp, içine doldurabilecek nitelikte model çalışmalarına öncülük yapmaya başlamıştır.

Özetle, DAKAP, geçmişin deneyimlerinden ders çıkararak, Doğu Anadolu Bölgesi’nde katılımcı ve sürdürülebilir yerel kalkınma modelleri geliştirmeyi hedefleyen ve Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin temel kalkınma önceliklerine uygun olarak yerel toplumun her düzeyinde kapasite geliştirmek suretiyle kalkınma amaçlarını gerçekleştirmeyi amaçlayan bir “sürdürülebilir insani gelişme” çabasıdır.

DAKAP, ilk olarak, Atatürk Üniversitesi Dış İlişkiler Koordinasyon Birimi’nin, Doğu Anadolu Bölgesi’nin sosyo-ekonomik gelişmesine yönelik kalkınma çabalarına katkı sağlamak amacıyla tasarlayıp gerçekleştirdiği girişimler sonucunda şekillenmiştir. Atatürk Üniversitesi, sahip olduğu eğitim ve araştırma kapasiteleri

ile Bölge'nin en gelişmiş kurumu olarak, böyle bir sürdürülebilir insani gelişme programı için en uygun ulusal kalkınma ortağı olma konumundadır. Üniversite'nin Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Ülke Ofisi ile birlikte oluşturduğu bir Çok-uluslu Ön Hazırlık Misyonu, Ekim ve Kasım 1998 aylarında Bölge'de gerçekleştirdiği bir dizi gözlemler ve incelemelerin ardından bir Program Destek Belgesi hazırlanmıştır.

Program'ın icra kuruluşu olan Atatürk Üniversitesi, Dışişleri Bakanlığı Çok Taraflı İlişkiler Genel Müdürlüğü ve BMKP Türkiye Temsilciliği 23 Mayıs 2000'de Program Destek Belgesi'ni imzalamışlardır. Programın toplam bütçesi 2,9 milyon ABD Doları olup, bu miktarın 2,2 milyon ABD Doları İsviçre Kalkınma için İşbirliği Ajansı'ndan (SDC), 500.000 ABD Doları UNDP kaynaklarından 200.000 Doları da Atatürk Üniversitesi yatırım bütçesinden karşılanmıştır. Program, 2001 yılı başlarında Atatürk Üniversitesi bünyesinde bir Program Koordinasyon Birimi'nin kurulmasıyla uygulamaya konulmuştur. Program Koordinasyon Birimi, Atatürk Üniversitesi'nce tam zamanlı olarak atanan bir Program Koordinatörü ve UNDP tarafından istihdam edilen bir Program Yöneticisi ile iki idari destek elemanından oluşmuştur.

Daha öncede kısaca belirtildiği gibi DAKAP, istihdam ve gelir yaratmaya yönelik eğitim ve beceri geliştirme, kapasite oluşturma ve başta kadınlar ve genç kızlar olmak üzere kırsal nüfusun temel sosyal hizmetlere ulaşmasını sağlamayı amaçlayan teknik işbirliği faaliyetlerini desteklemek suretiyle genel sosyal ve ekonomik kalkınmanın gerçekleştirildiği sürdürülebilir ve katılımcı kalkınma modelleri geliştirmeyi amaçlamıştır. DAKAP, katılımcı kalkınma tekniklerinin geliştirilmesine yönelik diğer yerel faaliyetleri de desteklemiş, proje geliştirme, formüle etme ve uygulama dâhil olmak üzere programın çeşitli aşamalarında yerel yönetimleri, sivil toplum kuruluşlarını, kırsal ve kentsel toplum düzeylerindeki insanları teşvik etmiştir. Bu bağlamda, Program Bölge'de bulunan kamu, sivil toplum ve özel sektör kuruluşları ile tüm yerel halkın, başta AB ve Dünya Bankası olmak üzere çeşitli kaynaklardan yararlanma konusundaki kapasitelerini geliştirmelerine de önemli destek sağlamıştır.

Hedeflere ulaşmada seçilen yaklaşım, bölgesel eşitsizlikleri bir bütün olarak azaltma amacına yönelik şu üç Odak Alanını içermektedir:

- Tarımda ve geleneksel olmayan sektörlerde verimlilik, yatırım ve istihdam olanaklarının artırılması;
- Kırsal toplulukları güçlendirmek için katılımcı yerel yönetişimin teşviki yerel iletişim ağlarının güçlendirilmesi ve
- Kırsal toplumun temel sosyal hizmetlere ulaşımını geliştirmek için sosyal yapıyı güçlendirmek.

Programı başlatmak ve her bir Odak Alanının gerektirdiği faaliyetleri uygulamak için özel olarak tasarlanmış birçok proje, Program Koordinasyon Birimi ve Sivil Toplum Kuruluşları tarafından geliştirilmiş ve uygulamaya konulmuştur.

Program üç temel alt proje ve çok sayıda kalkınma inisiyatifinden oluşmaktadır. Bunlar,

- Doğu Anadolu Katılımcı Kırsal Kalkınma Projesi
- Doğu Anadolu Girişimciliği Destekleme Projesi
- Doğu Anadolu Turizmini Geliştirme Projesi
- Diğer Toplumsal Kalkınma İnisiyatifleri

DOĞU ANADOLU KATILIMCI KIRSAL KALKINMA PROJESİ

Erzurum, Kars ve Ardahan illerinin 3 ilçe ve 10 köyünde Ekim 2001de başlatılan proje, Program Koordinasyon Birimi'nin denetimi altında Sürdürülebilir Kırsal ve Kentsel Kalkınma Derneği tarafından uygulanmıştır. 2003 yılında, 3 yeni ilçe ve 10 köy daha proje alanına dâhil edilmiştir. Projede biri Koordinatör ve biri Proje Müdürü olmak üzere, tam zamanlı 5 teknik eleman ile 10 yerel kalkınma elemanı istihdam edilmiştir. Gerekli görüldüğü hallerde, birçok eğitim ve demonstrasyon uygulamalarında başta Atatürk Üniversitesi olmak üzere çeşitli Üniversitelerden akademisyenlerden kısa süreli hizmet alınmıştır. Bu proje için Program kaynaklarından kullanılan toplam kaynak 1,1 milyon ABD Doları olmuştur.

DAKAP'ın genel amaçlarına uygun olarak, proje, bölge için belirlenmiş kırsal kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesine yönelik tamamlayıcı/destekleyici fonksiyonlar icra etmiş; ilçe ve seçilmiş köyler düzeyinde katılımcı modeller geliştirmiş; bölgesel ve ulusal kaynakların harekete geçirilmesi ve etkin kullanımı konusunda yerel toplumda sürdürülebilir kalkınma kapasitesi oluşturulması yönünde çaba sarf etmiştir.

Proje, özellikle şu hedefler üzerinde odaklanmıştır:

- Tarımda ve tarım dışı sektörlerde verimliliğin artırılması ve alternatif gelir kaynaklarının geliştirilmesi,
- Kırsal alanda, yerel dinamiklerin geliştirilmesine dayanan inisiyatifler ile yatırım ve istihdam olanakları yaratılması,
- Katılımcı yönetim ve bölgesel örgütlenmeyi hedef alan inisiyatiflerle beşeri ve sosyal sermayenin güçlendirilmesi.

Proje bu hedefler üzerinde odaklaşırken, proje faaliyetlerinin amaçları aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

- Karşılıklı etkileşimi temel alan katılımcı yöntemlerle uygulamalı eğitim ve demonstrasyonlarla hedef toplumda problem çözme kapasiteleri oluşturma ve geliştirme,

- Hükümet tarafından belirlenmiş kalkınma önceliklerinin gerçekleştirilmesi amacıyla yönelik olarak yerel kalkınma sorununun taraflarını oluşturan yerel kamu kuruluşları ile yerel sivil toplum kuruluşları ve topluluk temelli oluşumlar arasında işbirlikleri tesisi etme ve bunları somut kalkınma alanlarında geliştirilmiş projeler ile güçlendirme,
- Yerelde mevcut potansiyelin kalkınmanın paydaşları ile birlikte belirlenmesi, mevcut olanakların daha yüksek katma değer yaratacak şekilde değerlendirilmesi ve geleneksel tarım dışındaki alternatif geçim alanlarında üretim faaliyetlerini geliştirmeye yönelik “katılımcı” ve “sürdürülebilir” projeler geliştirilmesi.

Bu hedefler ve amaçları gerçekleştirmeye yönelik proje faaliyetleri, yerel toplumda kalkınma kapasiteleri geliştirmeye yönelik örgütlenme, eğitim, öğretim ve demonstrasyonları şeklinde sınıflandırılabilir.

Proje kapsamında öncelikle, Şenkaya, Olur, Susuz Damal ve ıldır’dan oluşan 5 ilçede İlçe Kalkınma Kurulları oluşturulmuştur. Ayrıca 20 pilot köyde proje kurulları tesis edilmiştir. Bu kurullar, projenin yaşam süreci boyunca, proje faaliyetlerinin tür, yer, zaman ve muhatapları ile ilgili temel konularda karar verme süreçlerine aktif bir şekilde katılmışlardır. Ayrıca proje faaliyetlerinin sonuçları ile ilgili temel değerlendirmeler de bu kurullarla birlikte yapılmıştır. Projenin son yılı olan 2006 yılında, proje ile başlatılan faaliyetlerin ve yaratılan kapasitenin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla, bu kurulların bir kısmı dernek şeklinde sivil toplum kuruluşlarına dönüştürülmüştür. Bu derneklere kalkınma konusunda ilave eğitim verilmiştir. Ayrıca, bazı derneklerin 2005 yılında Erzurum ilinde uygulamaya geçen AB Bölgesel Kalkınma Hibe Programı’na proje sunmaları için teknik destek sağlanmıştır. Kars ve Ardahan’da bulunan yerel sivil toplum kuruluşlarına da benzer eğitimler verilmiştir.

Katılımcı yöntemlerle sürdürülebilir yerel kalkınma modelleri oluşturmanın aracı olarak gerçekleştirilen eğitim ve demonstrasyon faaliyetlerinin bir kısmı aşağıdaki tablolarda özetlenmektedir.

Eğitim Faaliyetleri

Sıra	Eğitim Konusu	Toplam Katılımcı Sayısı
1	Kalkınma Yaklaşımları ve Kalkınmada Temel Kavramlar	78
2	Proje Tasarımı ve Formülasyonu	79
3	Kadının Yerel Kalkınmadaki Rolü ve Cinsiyet Dengeli Kalkınma	66
4	Yerel Kalkınma Elemanlarının Oryantasyon Eğitimi	27
5	Doğal Yaşamın Korunması –Yerel Örgütlenme Kapasitesinin Güçlendirilmesi	45
6	Beslenme ve Aile Planlaması	391
7	Aile Planlaması ve Hijyen	270
8	Toprak Yönetimi ve Gübre Kullanımı	266
9	Doğal Gübre Kullanımı	120
10	Çayır, Mera ve Yem Bitkileri Yönetimi	193
11	Arıcılık	96
12	Çayır ve Yem Bitkileri Hasadı	66
13	Beslenme, Hijyen ve Aile Planlama Eğitimleri(Halk Eğitim Merkezleri ile birlikte)	133
14	Hayvan Bakımı ve Beslemesi	214
15	Doğal Kaynaklar ve Çevre Duyarlılığının Geliştirilmesi	247
16	Örtü altı Sebzeçiliği	84
17	Diş Bakımı ve Ağız Sağlığı	186
18	Gözlem Yapma-İzleme ve Değerlendirme Eğitimi	29
19	Bilgisayar Eğitimi	72
20	Köprüköy Gençlik Merkezi Doğal Kaynaklar Eğitimi	28
21	Dünya Bankası Sosyal Riski Azaltma ve Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Hibe Programlarına Yönelik Proje Hazırlama Eğitimleri ve Danışmanlık	208
22	Çilek Yetiştiriciliği Eğitimleri	52
23	STK Kurma ve Yaşatma Eğitimi	24
24	AB Proje Döngü Yönetimi Eğitimi	25
26	Türkiye’de Proje Destekleyen Kurumlar ve Örnek Vakalar Eğitimi	10
27	Kışlık Hububat Ekiminde Toprak İşleme Eğitimi	42
28	Örtü altı kışlık sebze yetiştiriciliği eğitimi	42
	Toplam Katılımcı Sayısı	3339

Demonstrasyonlar ve Yerel Örgütler İçin Girdi Satın Alımı

Sıra	Demonstrasyonun Konusu	Miktar	Katılımcıların sayısı
1	Mera Geliştirme	400 dekar	80
2	Tritikale ekim denemeleri	196 dekar	62
3	Yonca Ekimi	214 dekar	81
4	Macar Fıı Ekimi	125 dekar	45
5	Korunga Ekimi	1545 dekar	182
6	Hububat Ekiminin İyileştirilmesi	90 dekar	30
7	Hububat ve Yem Bitkisi Ekim Alanlarında Yabancı Otları Mücadele	900 dekar	40
8	Silajlık Mısıı Ekimi	65 dekar	12
9	Kars'ta Yem Bitkisi Tohum Yetiştiriciliği İstasyonu Oluşturma	700 dekar	-
10	Silajlık Fıı Yetiştiriciliği	1615 dekar	140
11	Silage Yapımı	67 ton	7
12	Mibzerle Tohum Ekimi	10 dekar	2
13	Nohut Ekimi	23 dekar	23
14	Mercimek Ekimi	10 dekar	10
15	Brucella Aşılamları	5574 büyükbaş	346
16	Hayvan İçme Suyu için Yalak Yapımı	22 adet	
17	Hane Halkı ve Köy Düzeyinde Fidan Yetiştiriciliği ve Dikimi	12340 fidan	740
18	Meyve Fidanı Dikimi	3200 fidan	1300
19	Kapama Ceviz Bahçesi Tesisi	738 fidan	35
20	Bodur Kiraz Bahçesi Tesisi	120 fidan	4
21	Mallı Çilek Tesisi	12500 fide	30
22	Kapama Meyve Bahçesi	10500 fidan	111
23	Depreme Dayanıklı Ev Model İnşası	1	-
24	Saha İnceleme Gezileri		122
25	Yavru Alabalık Atma (Rezervuarlara)	15000 adet	-
26	Silaj Makinesi Satın Alımı	2	-
27	Mibzer Satın Alımı	2	-
28	Gübre Serpme Makinesi Satın Alımı	10	-

2002-2006 yıllarını kapsayan yaklaşık 5 yıllık proje uygulamaları sonucunda elde edilen sonuçların önemlilerini şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Proje alanı olarak belirlenen ilçe ve seçilmiş köylerde, yerel ekonomik kalkınma konusunda önemli bir kapasite yaratılmıştır. İlçe Kalkınma Kurulları'nın bir kısmı yerel sivil toplum kuruluşuna dönüştürülmüş, var olan kooperatif ve derneklerde, özellikle kalkınma projeleri tasarlama, formüle etme ve uygulama alanlarında kapasite oluşturulmuştur. Bu çalışmalar sonucunda, çok sayıda proje uygulamaya konulmuştur.
- Yukarıda belirtilen alanlarda gerçekleştirilen eğitimler sonucunda geleneksel tarımda üretim ve verimlilik artışları sağlanmıştır. Özellikle yem bitkileri üretimi konusunda önemli miktarlarda verimlilik artışları ağırlanmıştır. Eğitim çalışmalarının bir bölümü, nitelikleri itibarıyla olumlu etkileri daha uzun bir zaman diliminde elde edilecek çalışmalardır. Özellikle aile planlaması, beslenme, hijyen, kadının kalkınmadaki yeri konulu eğitim çalışmaları bu gruptadır. 2006 yılının ilk yarısında yapılan bir bağımsız değerlendirme çalışması sonucunda, tamamı için 1,1 milyon ABD Doları kaynak kullanılan bu projede, sadece eğitim çalışmaları sonucunda üretim ve verimlilikte sağlanan artışlar sonucunda elde edilen etkinin parasal değeri, 1,75 milyon ABD Doları olarak hesaplanmıştır.
- Aynı şekilde proje kapsamında gerçekleştirilen demonstrasyonların başarılı olanlarının çiftçi pratiğine yansımaları sonucunda elde edilen üretim ve verimlilik artışlarının parasal değeri de yine bağımsız değerlendirmeci tarafından 1,2 milyon ABD Doları olarak hesaplanmıştır.

Gerçekte bu etkiler, projenin yaşama geçirildiği 2002 yılından 2006 ortalarına kadar elde edilen statik etkilerdir. Kuşkusuz, bu olumlu etkiler uzun yıllar boyunca genişleyerek sürecektir. Daha önemli olanı, yerel toplumda kalkınma anlayışı konusunda önemli bir zihniyet değişikliğinin gerçekleştirilmiş olmasıdır.

DOĞU ANADOLU GİRİŞİMCİLİĞİ DESTEKLEME PROJESİ

Bu proje, girişimcilik eğitimi, danışmanlık ve rehberlik hizmetleri yoluyla, Doğu Anadolu'da ticaret ve yatırıma destek sağlamayı amaçlamıştır. Proje 2003 yılı Ocak ayında Erzurum'da başlatılmıştır. Başlangıçta iki yıl olarak öngörülen proje süresi, üç buçuk yıla çıkarılmış ve kapsama alanı, Erzincan ve Bayburt İllerini içine alacak şekilde genişletilmiştir. Doğrudan Program Koordinasyon Birimi tarafından uygulamaya konulan Projede tam zamanlı olarak bir Proje Asistanı ve üç yerel uzman istihdam edilmiştir. 2005 yılında Bayburt ve Erzincan İllerinin de kapsama alınmasıyla yerel uzman sayısı beşe çıkarılmıştır. Bu proje için 2003-2006 yıllarını kapsayan yaklaşık 4 yıllık sürede toplam olarak 550.000 ABD Doları kaynak kullanılmıştır.

Proje, girişimciliği desteklemek amacıyla, Erzurum’da (bilahare Bayburt’ta) birer “Girişimci Destekleme Merkezi”nin kurulması ile hizmete geçmiştir. Merkez’lerde verilen hizmetler için herhangi bir ücret ya da masraf alınmamıştır.

Bu Merkez’lerin verdiği başlıca hizmetler şunlardır:

- şirket ve işletme geliştirme hizmetleri sağlamak ve kk ve orta ölçekli işletmelere(KOBİ) yönetim destek hizmetleri vermek,
- Yerel girişimcileri yeni yatırım fikirleri konusunda bilgilendirmek ve onlara yol göstermek,
- Atatürk Üniversitesi, Sivil Toplum Kuruluşları ve Yerel Yönetim Otoritele-ri ile ilgili konularda işbirlikleri tesis etmek,
- Potansiyel kadın girişimcileri teşvik etmek ve kendi işlerini kurmalarında yol göstermek.

Proje kapsamında, Erzurum ve Bayburt’ta kurulan Merkez’lerde, 3,5 yıl boyunca toplam olarak 298 işletme ve bireysel girişimciye, çeşitli işletme geliştirme hizmetleri konusunda teknik destek ve danışmanlık hizmeti verilmiştir. Avrupa Birliği ve Dünya Bankası Sosyal Riski Azaltma Projelerine sunulmak üzere 61 KOBİ projesi için teknik destek sağlanmıştır. Bu projelerin 48’i ilgili kuruluşlarca desteğe layık grlmştir. 5 önemli yatırım ile ilgili ön-fizibilite çalışması yapılmış, bunlardan ikisi daha sonra gerçekleşmiştir. 32 KOBİ’ye çeşitli işletme sorunlarını ortaya çıkarmaya ve çözüm yolları göstermeye yönelik içsel teşhis (internal diagnostic) alışması yapılmıştır. 8 firma ve STK için kapsamlı WEB sitesi ile firma ve ürünlerini tanıtıcı materyal hazırlamaları konusunda teknik destek sağlanmıştır. 7 çok ortaklı işletmenin kurulması çalışmalarına teknoloji seçimi, hammadde, ürün ve pazarlar konusunda teknik destek verilmiştir.

Aralarında KOBİ sahip ve yöneticileri ile STK yöneticileri ve akademisyenlerin bulunduğu toplam 320 kişiye “Proje Döngü Yönetimi” eğitimleri verilmiş ve bilahare hazırladıkları projelere danışmanlık hizmeti sunulmuştur.

Bayburt’ta bir başlangıç düzeyinde bir “kümelenme” çalışması yapılarak, 32 üreticinin katılımı ile bir Mermer reticileri Derneği kurulmuş, AB ve SRAP fonlarına proje sunmaları sağlanmış ve toplu olarak bir ulusal fuara katılımlarına destek olunmuştur.

Merkezlerin sunduğu teknik destek hizmetleri ile Erzurum ve Bayburt İllerinde STK’lar ve KOBİ’lerce kabul ettirilen projelerin toplam tutarı, yaklaşık olarak 3,5 milyon Euro tutarındadır. Ayrıca, yine Merkez’ler tarafından verilen eğitim ve danışmanlık hizmetleri sonucunda, niversite birimlerinde hazırlanan 15 proje AB Bölgesel Kalkınma Hibe Programı tarafından desteklenmeye layık bulunmuştur. Bu projelerin toplam miktarı, yaklaşık 1 milyon Euro düzeyindedir.

Bu projenin çıkış stratejisi olarak, biri Atatürk niversitesi, diğer ikisi Erzurum ve Bayburt Ticaret ve Sanayi Odaları bünyesinde olmak üzere 3 Girişimci Destekleme Merkezi’nin kurulması planlanmıştır. Atatürk Üniversitesi Girişimcilik

Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2006 yılı ortalarında faaliyete geçmiştir. Bayburt Ticaret ve Sanayi Odası'nda da bir Girişimci Bilgilendirme Merkezi kurulmuş bulunmaktadır. Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası'nda gelişmiş bir Girişimci Destekleme Merkezi kurma yönündeki çalışmalara destek olmak üzere 2 işletme geliştirme hizmetleri projesi hazırlanmış olup, bu projeler halen AB kaynaklı olarak yürütülmektedir. Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası, proje tarafından sağlanan teknik hizmetler ve projeye hazırlanarak AB desteği sağlanmış bulunan projeler ile bir Avrupa Birliği İş Geliştirme Merkezi'ne ev sahipliği yapabilecek kapasiteye yükseltilmiştir.

Bağımsız değerlendirmeci tarafından yapılan incelemelerde, "Doğu Anadolu Girişimciliği Destekleme Projesi" Türkiye'nin diğer bölgelerinde uygulanan benzerleri ile karşılaştırıldığında çok daha düşük düzeylerde kaynak kullanmasına rağmen, özellikle Erzurum ve Bayburt'ta Ticaret Odaları ve iş dünyasının sivil toplum kuruluşları nezdinde önemli kalkınma kapasiteleri oluşturmuştur. Proje tarafından yaratılan katma değerın tam olarak hesaplanması güç olmakla beraber, Erzurum ve Bayburt'a özellikle AB kaynaklarından aktarılan miktarın önemli bir bölümünde katkısı olduğu belirtilmiştir.

DOĞU ANADOLU TURİZMİNİ GELİŞTİRME PROJESİ

DAKAP kapsamında, 2003 yılı sonunda başlatılan "Doğu Anadolu Turizmini Geliştirme Projesi, konu olarak kırsal turizm pilot alanı olarak da, Çoruh Nehri Havzası'nın Erzurum'un İspir ve Artvin'in Yusufeli İlçeleri sınırları içinde kalan bölümü belirlenmiştir. Proje faaliyetleri, İspir ve Yusufeli İlçe Merkezleri ile turizm potansiyeli yüksek olan seçilmiş belde ve köylerde yoğunlaştırılmıştır. Proje, Program Koordinasyon Birimi tarafından tam zamanlı olarak bu projede görevlendirilen 1 proje asistanı ve 2 saha elemanı ile çok sayıda disiplinden gelen ve kısa sürelerle çalışan uzmanlar tarafından gerçekleştirilmiştir. 3 yıla yakın süre uygulanan proje için Program kaynaklarından 900.000 ABD Doları harcama yapılmıştır.

Projenin temel hedefi, İspir ve Yusufeli ilçeleri ve bağlı köylerinin kırsal turizm için bir varış noktası haline getirilmesi çabalarına destek vermektir. Bu hedefe uygun olarak, projenin genel amacı DAKAP'ın "bölge kalkınma çabalarına katkıda bulunma" misyonunu turizm alanına taşımak ve bu çerçevede Çoruh Vadisi'ndeki doğal ve kültürel zenginliklerin turizm amaçlı kullanımını sağlayacak katılımcı ve sürdürülebilir bir model geliştirmektir.

Bu genel amaca bağlı kalarak projenin ayrıntılı amaçları aşağıdaki gibidir:

- İnsan temelli, sürdürülebilir ve toplumun dezavantajlı kesimlerinin yararını gözetken bir kırsal turizm kalkınma modeli geliştirmek,
- Bölge de turizm kalkınmasını, katılımcılık ve yönetim ilkeleri doğrultusunda taşıyacak yapıların geliştirilmesini desteklemek,

- İstihdam artırma yanında, hizmet kalitesini iyileştiren, katma değer arttırıcı, çevreye saygılı ve yenilikçi turizm odaklı girişimleri desteklemek,
- Turizm potansiyelini belirleme, turistik ürün geliştirme ve pazarlama alanlarında temel çalışmalar yapmak.

Bu amaçları gerçekleştirmeye yönelik olarak yürütülen proje faaliyetleri aşağıdaki gibi özetlenebilir.

Eğitim Faaliyetleri

Proje Döngü Yönetimi Eğitimleri ve Proje Hazırlama Danışmanlığı

Yerel STK ve belediyelere AB NUTSII Hibe Programına proje hazırlanması için destek verilmiştir. Bu amaçla, Çoruh Vadisi'nde Kırsal Turizmin geliştirilmesi amaçlı 4 proje sunulmuştur.

Yerel STK'lara AB /Sağlık Bakanlığı Üreme Sağlığı Programına proje hazırlanması için destek verilmiştir. Bu destekle, Kılıçkaya Kültür ve Dayanışma Derneği'nin bir projesi hayata geçmiştir.

Bakü-Tiflis-Ceyhan Küçük Yatırım Fonları (Biyo-Çeşitlilik) Programına proje hazırlanması için yerel STK'lara destek verilmiştir.

AB ve Dünya Bankası Programlarına proje hazırlama konusunda proje bölgesindeki kamu görevlileri, STK temsilcileri ve sektörden kişilere yönelik olmak üzere, 7 eğitim programında toplam 148 kişiye Proje Döngü Yönetimi eğitimi verilmiş ve proje fikri geliştirenlere projeleri ile ilgili teknik danışmanlık hizmeti sağlanmıştır.

Temel ve ileri mesleki eğitim

Proje alanındaki gençlerin ve sektörel ilgili kişilerin kırsal turizm ve doğa sporları alanında bilgi ve beceri düzeylerini geliştirmek üzere, çok sayıda eğitim ve uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Bu faaliyetlerin bir kısmı doğa, çevre ve kültür konusunda farkındalık ve kapasite geliştirme bir kısmı da "turizm ürünü geliştirme" amaçlı olarak uygulanmıştır. Bunların başlıcaları, aşağıda özetlenmektedir:

- Yürüyüş yolları geliştirme (Fransız ADRI ile): 1 Haziran-1 Eylül 2005 (Eğitici eğitimi), Toplam 30 katılımcı.
- Rafting Eğitimi: 1-11 Temmuz 2005, 22 katılımcı.
- Turizm İngilizcesi: 20-25 Mayıs 2005, Barhal, 15 katılımcı.
- Kat hizmetleri ve yiyecek-içecek (Radisson SAS Otelleri ile): 10-11 Mayıs 2005, İspir, 26 katılımcı.
- Hijyen Eğitimi (Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Y.O. ile): 15 Nisan-4 Haziran 2005. Yusufeli, İspir, Barhal, Tekkale, Sarıgöl, Dokumacılar, Yüncüler, Sırakonaklar, Aksu, Moryayla, Yedigöl. 312 katılımcı, 23 küçük işletme, 2 YİBO.

- İngilizce İletişim Becerileri (Boğaziçi Üniversitesi ile): Olgunlar, Yaylalar, Barhal, Yusufeli, Kılıçkaya, İspir, Macahel. 1 Temmuz-31 Ağustos 2004. 203 katılımcı.
- Turizm ve Doğal ve Kültürel Değerlerin Korunması semineri (Kültür ve Turizm Bakanlığı ile): 14-17 Haziran 2004. Yusufeli, İspir. 141 katılımcı.
- “Katılımcılık ve Bölgesel bir Marka Yaratmak”: 15-17 Nisan 2004, Eğ. Fazıl Oral. 40 katılımcı.
- Çoruh Vadisi Kuşları: Haziran-Temmuz 2005.
- Eysel atıkların geri kazanımı semineri (GTZ ile birlikte): 27 Nisan 2005, Barhal ve Yusufeli.
- “Temiz Çoruh” Kampanyası:
27 Şubat 2005, Yusufeli ve İspir, 135 katılımcı.
6 Mart 2005, Yusufeli, 45 katılımcı.
13 Mart 2005, Kılıçkaya, 50 katılımcı.
- Eko-turizm semineri: 16-17 Nisan 2004. Eğ. Doç. Dr. Nazmiye Erdoğan. İspir. 40 katılımcı.

Paydaşlar ve toplum önderlerine eğitim gezileri

Kapadokya ve Çıralı Eğitim Gezisi: 6-12 Kasım 2003, 26 katılımcı.

Fransa Alpes de Haute-Provence Bölgesine Eğitim Gezisi: 25 Kasım-3 Aralık 2004, 9 katılımcı.

Ürün Geliştirme

Bu kapsamda gerçekleştirilen faaliyetler, başta bölgenin turizm zenginliklerinin ayrıntılı bir envanterini çıkarma ve bunların pazarlanmasına yönelik bağlantıları kurma yanında çeşitli demonstrasyon projelerinin hayata geçirilmesini amaçlamıştır. Bunlar, kısaca aşağıdaki gibi özetlenmektedir.

Bölge turistik değerleri hakkında veri toplama, envanter oluşturma

- Sırakonaklar Tarihi Evler Mimari Envanteri: 1-5 Ağustos 2005,
- Kuş Envanteri: Mayıs-Haziran, Ağustos-Eylül 2005,.
- Gürcü Kiliseleri: 13 - 24 Kasım 2004,
- Jeoloji Envanteri: 17 Ağustos – 5 Eylül 2004,
- Botanik Envanteri: 7-15 Haziran 2004.

Pazar araştırması ve Tur Operatörleri ile çalışma

Coğrafi Bilgi Sistemi: Haziran-Eylül 2005.

Turizm Profesyonelleri ile Çalıştay: 16-18 Eylül 2004, 7 katılımcı.

Demonstrasyon projeleri

- Çoruh Vadisi Çöp Geri Kazanım Ön Çalışması: 20 Haziran-20 Temmuz 2005

- İspir Belediyesi Turizm Eğitim Merkezi oluşturma: Mayıs 2005 hizmete girdi.
- Ağaç ambar-ev (Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fak): Dr. Mimari çalışma Nisan 2004, uygulama Temmuz-Ağustos 2005, Yusufeli.

Tanıtım Faaliyetleri

Bölgenin tanıtılmasına yönelik olarak da aşağıdaki faaliyetler gerçekleştirilmiştir.

- “Aros Festivali”ne destek: 15-17 Temmuz 2005
- “Nehir Kano Şampiyonası”na destek (Ulusoy, Ernak ve RO-RO sponsorluğu ile): 25-29 Mayıs 2005, İspir ve Yusufeli, 40 yarışçı
- İnternet ve web sitesi oluşturma: www.choruh.com, www.datur.com adreslerinden erişilebilir.
- Basılı tanıtım malzemelerinin hazırlanması ve dağıtımı:
- Broşür, posterler: Basılı 2 broşür, 4 poster ve baskıda 4 broşür, 25 kartpostal.
- Kitapçıklar: “Botanik”, “Jeoloji” ve “Gürcü Kiliseleri” ana metinleri.
- Turizm Fuarlarına katılım: Reispavillon, Hannover, 3-6 Şubat 2005.

Örgütlenme ve sosyal çalışma

- Katılım, sürdürülebilirlik, cinsiyetler arası denge ve yönetim: Proje Yönlendirme Kurul toplantıları: 12 Aralık 2004 ve 8 Ocak 2005.
- Örgütlenme, Sürdürülebilirlik ve Katılımcılık Çalıştayı, Barhal, 9 Mayıs 2005, 32 katılımcı, Yusufeli, 10 Mayıs 2005, 20 katılımcı.

Bu proje ile ilgili olarak belirlenen hedefler henüz tam olarak gerçekleştirilmemiştir. Bu nedenle projenin 2007 yılı başından itibaren devam ettirilmesi kararlaştırılmıştır.

DİĞER KALKINMA FAALİYETLERİ

DAKAP kapsamında yukarıda özetlenen üç alt proje dışında birçok toplumsal kalkınma inisiyatifi de desteklenmiştir. Bunlar aşağıda özetlenmektedir:

Oltu İlçesi Kadın İşgücü Becerilerini Geliştirme Projesi

Bu proje 2003 yılında Oltu İlçesinde Oltu Ticaret ve Sanayi Odası ile birlikte planlanıp uygulamaya konulmuştur. Proje çerçevesinde 10 genç kız ve kadın tektisil işçiliği konusunda eğitilmiş ve beceri kazandırılmıştır. Bu katılımcılardan bazıları kendi işlerini kurmak üzere girişimler başlatmışlardır.

Bilişim ve İletişim Teknolojisi Eğitim Merkezi (Cisco Networking Local Academy)

2003 yılında Cisco Systems ile işbirliği yapılarak, Atatürk Üniversitesi Matematik Bölümünde bir ICT Eğitim Merkezi kurulmuştur. 40 üniversite öğrencisi ve işsiz genç, 2003 yılında 6 aylık kursta eğitilmiştir. Projenin amacı, Bölge’de bilgi ve iletişim teknolojisinin gelişmesine yardımcı olmaktır. Program 2004-2006 yılında yeni öğrencilerin katılımı ile sürdürülmüştür.

Doğal Gaz İşletim ve Bakımı Konusunda Eğiticilerin Eğitimi Programı

Atatürk Üniversitesi Pasinler MYO ve İstanbul Belediyesi ile işbirliği halinde, 10 öğretim elemanının katılımı ile İstanbul’da bir eğitici eğitimi programı gerçekleştirilmiştir. Amaç, Doğal Gaz Sektöründe insan kapasitesini geliştirmek ve Üniversite’nin bir Doğal Gaz Eğitim Merkezi kurma girişimini desteklemektir. İstanbul’da eğitici eğitimi alanlar, Bölge’de Doğal Gaz tesisi ve bakım hizmetleri konusunda eğitici olarak hizmet etmişlerdir.

Kars Yem Bitkileri Tohumu Üretimi Projesi

Bu Proje Kars İli Tarım İl Müdürlüğü ile iş birliği yapılarak yürürlüğe konulmuştur. Bu proje ile Kars İl merkezinde atıl durumda bulunan Kaz Yetiştirme Çiftliğininin 1000 dekar arazisinde fiğ, korunga ve yonca tohum üretimi çalışmaları başlatılmıştır. Bu proje sözleşmeli çiftçilik yöntemi kullanılarak genişletilmiştir.

Jeotermal Isıtmalı Sera Projesi

Bu proje, Atatürk Üniversitesi Mühendislik Fakültesi öğretim üyeleri tarafından Hasankale’de mevcut jeotermal kaynakların seraların ısıtılmasında kullanılması olanaklarını araştırmak üzere hazırlanmış ve proje için Avrupa Birliği Thematic Trust Fund (TTF) fonundan kaynak sağlanarak uygulamaya konulmuştur. DAKAP Koordinasyon Birimi projenin koordinatörlüğünü yürütmüştür. Jeotermal su kaynağının ısıtmada kullanıldığı 240 m² lik modern bir sera yapılmıştır. Bu serada, Üniversitemiz Ziraat Fakültesi, Pasinler Meslek Yüksek Okulu, Hasankale Kaymakamlığı ve Belediye Başkanlığının işbirliği ile sebze üretimi yapılmakta, çiftçi eğitimi için programlar düzenlenmektedir.

Yem bitkileri Tohumu Üretimi ve Silaj Yapımı Demonstrasyonları

Bu proje Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi ile işbirliği yapılarak uygulamaya konulmuştur. Projenin amacı Üniversite Ziraat İşletmesininin yem bitkileri tohumu üretimi ve silaj yapımı potansiyelinin artırılmasına katkıda bulunmaktır. Proje çerçevesinde konu ile ilgili alet ve ekipman alınmış ve seçilmiş çiftçilerin tarlalarında demonstrasyonlar yapılarak çiftçi eğitimi programları gerçekleştirilmiştir.

Gençlik İnisyatifleri Programı

Bu program çerçevesinde Erzurum İlinde Şenkaya ve Köprüköy, Kars İlinde Susuz, Ardahan İlinde ise Çıldır ve Damal İlçelerinde birer Gençlik Merkezinin ku-

Erol akmak

rulması planlanmış ve uygulama başlatılmıştır. Bu merkezlerin amacı, öğrenci olan veya olmayan, tüm gençlerin okul dışı veya boş zamanlarını değerlendirmelerine ve yeteneklerini geliştirmelerine yardımcı olmaktır. Bu Programda gerekli mekan yerel yönetimlerce, alet ve ekipman DAKAP tarafından sağlanmıştır.